

דבר העורכים

גיליון זה של כתב העת "דפים" הוא הגיליון הראשון שכל מאמריו מתפרסמים בעברית ובאנגלית. מכאן ואילך יהיה "דפים" כתב עת דו-לשוני שמאמריו יתפרסמו מדי שנה בשתי השפות. שינוי זה מתחייב מכך ש"דפים" הופך במה מרכזית של חוקרים מכל העולם לדיון רב-תחומי בחקר השואה, זכרה והדהודיה בתרבות היהודית והמערבית בת זמננו.

כידוע, הפכה השואה בעשורים האחרונים לאירוע היסטורי ולסמל תרבותי, מוסרי ופוליטי, חוצה גבולות ויבשות. ככזו, נתפשת השואה כאירוע מכונן של המאה העשרים וכאחד המרכיבים המרכזיים של הזהויות היהודיות והמערביות של ראשית המאה העשרים ואחת. יש אף המרחיקים לכת וטוענים שהשואה מארגנת סביבה סוג של זהות ותודעה אתית גלובלית. ואכן, הדיון בשואה, בהשלכותיה ובמשמעויותיה, מתרחש באינטנסיביות בעולם כולו.

כחלק מתהליכים אלה גלש העניין בחקר השואה וזכרה הרבה מעבר לתחומי ההיסטוריה היהודית והאירופאית בנות זמננו, והפך לנחלת דיסציפלינות אקדמיות מרובות. לצד ההיסטוריה גם הפילוסופיה, הסוציולוגיה, הפסיכולוגיה, חקר התרבות, המשפט, האנתרופולוגיה, הספרות ותחומי דעת אחרים מגלים עניין גובר והולך במגוון רחב מאוד של היבטים הקשורים לשואה. כתיבה מחקרית ענפה זו, המתרחשת על פני כל קצוות תבל, מבקשת להתמודד עם השואה כאירוע היסטורי מכונן, ממגוון רחב של נקודות ראות, מתודות ודיסציפלינות, כדי להבין את ההקשרים ההיסטוריים והתרבותיים שמתוכם היא צמחה, ולדון בהשלכותיה מרחיקות הלכת על העם היהודי ועל העולם כולו.

הנחת היסוד של "דפים" היא שהשואה והדיון המתמשך במשמעויותיה מחייב שילוב של כל גישות המחקר השונות ותחומי הדעת המגוונים. אנו גם מאמינים, שלמרות הבדלי הגישות הדיסציפלינריות דרושה לכל העוסקים במחקר זה במה משותפת שתאפשר דיאלוג החוצה זהויות תחומיות, לאומיות ודתיות. להערכתנו דיאלוג רב-תרבותי ורב-תחומי כזה הכרחי כדי לאתגר ולעודד מחשבות, רעיונות וכיווני חקירה חדשים.

הגיליון הנוכחי של "דפים" כולל מאמרים פרי מחקריהם של חוקרים צעירים וותיקים ממדינות שונות ובהן ישראל, פולין, גרמניה ואוסטרליה, והוא כולל מאמרים מתחום ההיסטוריה, האנתרופולוגיה, הפילוסופיה, חקר המשפט ועוד.

המאמר הפותח את הגיליון הוא מאמרה של יואנה טוקרסקה-באקיר, אנתרופולוגית מאוניברסיטת ורשה והאקדמיה הלאומית הפולנית למדעים, הבוחרת את יחסיהם של יהודים ופולנים בתקופת השואה על סמך עדויות וראיונות מוקדמים ומאחרים משתי הקבוצות. באמצעות איסוף אתנוגרפי וניתוח אנתרופולוגי, באקיר משרטטת את מלוא המורכבות של סוגיה טעונה ורגישה זו בעיקר בנוגע לשאלת הסתרת יהודים בתקופת המלחמה.

מאמרו של ההיסטוריון גיא מירון ממכון שכטר למדעי היהדות ומכון ליאו־בק בירושלים, משרטט על סמך כתיבה יהודית את מפת התודעה של הזרמים המרכזיים ביהדות הונגריה בשנים הסוערות שלפני כיבוש הונגריה בידי הנאצים. מירון מתמקד באופן שבו הבנו הזרמים השונים של יהדות הונגריה את דימויי העבר שלהם כדי להתמודד עם האתגרים הקשים שזימנה התקופה.

אנדרי אנגריק, היסטוריון מהמכון למדע ותרבות בהמבורג, פונה במאמרו לאחת הסוגיות המרכזיות ביותר כיום בחקר השואה. המאמר עוקב, ברזולוציה היורדת לפרטי פרטים, כיצד ניווטה גרמניה הנאצית, מסוף שנות השלושים ובמהלך מלחמת העולם השנייה, את פוליטיקת הלאומים השונים בצ'רנוביץ, שעירבה גרמנים אתניים, רוסים, רומנים ואוקראינים. מאמר רחב יריעה זה מציג את שיתופי הפעולה והמאבקים האלימים בין הקבוצות וגם עוקב אחר האופן שבו נפלו היהודים קרבן לפוליטיקת לאומים זו. מאמרו של מרטין הולר, דוקטורנט במחלקה להיסטוריה באוניברסיטת הומבולדט בברלין, עוסק בנושא שטרם נחקר כל צורכו: הקשרים המרובים שבין רצח היהודים ורצח בני הרומה ("צוענים") באזורים שנכבשו בידי גרמניה הנאצית בברית המועצות.

על סמך מחקר ארכיוני מקיף מציע הולר תפישה חדשה ומאתגרת בנושא זה. מאמרה של ענת ליבנה, היסטוריונית של התרבות במכללה האקדמית לחינוך אורנים ובית לוחמי הגטאות, סוקר לראשונה באופן מקיף את מגמות פרסום ספרות הזיכרונות והמחקר על אודות השואה במדינת ישראל, ב־15 השנים הראשונות שלאחר המלחמה. במאמר מציגה ליבנה, בין השאר על סמך חומר ארכיוני של בתי הוצאה לאור, את מגמות הפרסום באותה תקופה. זהו מאמר פרוגרמטי, המציג לראשונה את מסד הנתונים העובדתי שמעתה ואילך כל דיון בתקופה זו יידרש לו.

חמדה גור־אריה, חוקרת משפט במרכז האקדמי פרס, רחובות ובאוניברסיטת תל־אביב, בוחנת מחדש נושא שכבר נידון רבות במחקר – משפט קסטנר, אך מזווית חדשה של חקר המשפט. במוקד מאמרה ניצבת הפרובלמטיקה שעמדה בפני בית המשפט בטפלו בפרשה מורכבת וסבוכה כל כך מבחינה היסטורית, בכלים של הדין הפלילי במדינת ישראל. גור־אריה בודקת כיצד על סמך כלים משפטיים אלה ועל סמך מידע היסטורי חלקי מאוד, ספרו הערכאות השונות של הדין המשפטי סיפור היסטורי בעייתי שהדהד וחדר לכל תחומי הציבוריות הישראלית.

מאמרו של כריסטוף שמידט מהאוניברסיטה העברית וממכון ון ליר בירושלים בוחן את הרדיקלים של דור '68 בגרמניה ויחסם לשואה וליהודים משנות השישים ועד ימינו. במאמר מנתח שמידט את המושגים הפילוסופיים והתיאולוגיים שבהם השתמשו מהפכני '68, ואת יחסם לאינטלקטואלים היהודים של אותה תקופה. שמידט מתייחס בעיקר לתאודור אדורנו, הרברט מרקוזה וולטר בנימין, ומציג מסלול פסיכו־אינטלקטואלי פתלתול ודיאלקטי שהוביל מרדיקליזם אלים של שנות השישים והשבעים ועד למתינות דמוקרטית ליברלית של ראשית שנות האלפיים, המיוצגת יותר מכול בדמותו של יושקה פיישר.

המאמר האחרון בגיליון הוא מאמרו האוטוביוגרפי של אחד מבכירי חוקרי השואה, קונרד קוויט מאוניברסיטת סידני, המספר על אודות הוועדה האוסטרלית לחקר פשעי מלחמה, אשר בדקה את עברם של מאות חשודים במעורבות בפשעי מלחמה נאצים.

מאמר זה, המשלב בין התנסותו האישית של קוויט כהיסטוריון הראשי של הוועדה לבין סיפור קורותיה של הוועדה מהקמתה ועד פירוקה ושילובם של חלק מחוקריה בבית הדין הבינלאומי בהאג, הוא טקסט החוצה גבולות ז'אנריים של מחקר וכתובה אוטוביוגרפית. את הגיליון חותם פורום חוקרים העוסק במאמרה של קרול קידרון, אנתרופולוגית מאוניברסיטת חיפה, "In Pursuit of Jewish Paradigms of Memory", שהתפרסם בגיליון הקודם של "דפים". בראשית הדיון מציגה קידרון את תמצית מאמרה, בזיקה שבין תמות יסוד בזיכרון היהודי המסורתי לבין פרדיגמות זיכרון שמציע השיח הפסיכולוגי-טיפולי, ושמבוסס על השתתפות מתצפתת של הכותבת בקבוצת תמיכה של ארגון "עמך", לבני הדור השני לשואה. התזה החדשנית של קידרון עוררה דיון סוער העוסק בשאלות יסוד בחקר זיכרון השואה, ביחסה של האנתרופולוגיה לשאלות אלו, ובפוליטיקת הזיכרון הטעונה של השואה. בפורום משתתפים ז'וזה ברונר, יורם בילו, מריאן הירש, ז'ואל בהלול, סדרה אזרחי וג'קי פלדמן. את הפורום חותמת קרול קידרון ברשימת תגובה מקוצרת. את תגובתה המלאה ואת המאמר עצמו ניתן לקרוא באתר האינטרנט של כתב העת: <http://holocaust-center.haifa.ac.il>.

כן מופיעה סקירה קצרה של חנה יבלונקה וטלי שר על השיקולים שהנחו את ראשי בית לוחמי הגטאות בעיצוב זיכרון השואה וחקרה בשנים הראשונות לאחר קום המדינה. אנו מקווים שגיליון מגוון זה יעשיר את קוראיו ויעודד פתיחת ערוצים חדשים של מחקר וכתובה בסוגיות אלו המעסיקות באינטנסיביות רבה כל כך את קהילת חוקרי השואה בעולם.

העורכים

